

ВІДГУК

офіційного опонента ДЕМЕЦЬКОЇ Владислави Валентинівни
про дисертаційну роботу ЗАСЕКИНА Сергія Васильовича
**«ПСИХОЛІНГВАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство

У процесі здійснення художнього перекладу першочерговою умовою досягнення адекватності є урахування проблем творчого потенціалу самого перекладача, що безперечно належить до зон співпадіння завдань як психолінгвістики, так і перекладознавства. Саме тому моделювання психолінгвальних закономірностей перекладацького відтворення художніх творів у зв'язку з особливостями реалізації індивідуального креативного потенціалу перекладача відзначається як новий напрям міждисциплінарного вивчення. Звідси, не викликає жодного сумніву актуальність дисертаційного дослідження Засєкіна С.В., виконаного в межах емпіричної парадигми дескриптивного перекладознавства, що зумовлена нагальністю реалізації одного з пріоритетних у сучасному перекладознавстві корпусного підходу щодо визначення перекладних закономірностей, поживавленням інтересу науковців до процедурних аспектів перекладу на підґрунті поєднання аналітичних інструментів когнітивної лінгвістики та емпіричних методів психолінгвістики.

Актуальність нового підходу, об'єкт і предмет дослідження передбачає і окреслення амбітної мети, що полягає у встановленні психолінгвальних закономірностей англо-українського перекладу художніх творів у зіставленні з текстом-джерелом – Д-закономірності та психолінгвальних

закономірностей перекладу на основі зіставлення оригінальних українських творів з перекладними творами цієї ж цільовою мовою – Ц-закономірності. Відповідно до мети С. В. Засекінін вирішуються завдання, серед яких найсуттєвішим є формування дослідницького паралельного англо-українського корпусу художніх творів, що дозволяє емпіричним шляхом встановити на його основі психолінгвальні Д-закономірності перекладу. Окремо наголосимо на такому здобуткові дисертанта, як переклад українською мовою словника комп'ютерної програми *Linguistic Inquiry and Word Count – LIWC2015*, який засвідчує також і прикладний характер рецензованого науково-методологічного дослідження. І нарешті, конструювання регресійних моделей текстової когезії для корпусів українських оригінальних та українських перекладних творів свідчить про значний доробок у інтралінгвальні проблеми теорії та практики перекладу.

Наукова новизна дослідження полягає у запровадженні нового напрямку досліджень, а саме психолінгвістичного корпусного перекладознавства. До того ж уперше в українському перекладознавстві визначено, сформульовано й перевірено на основі емпіричних даних аналізу дослідницьких корпусів із застосуванням методів і інструментарію математичної статистики гіпотезу, згідно з якою текст перекладу є «когнітивно-асиметричним» текстом, «деформованим» і щодо тексту оригіналу, і щодо оригінального тексту мовою перекладу, а також уточнено з позицій теорії релевантності та нейролінгвістичної теорії двомовності когнітивний внесок мовних одиниць – носіїв процедурного значення у способи обробки перекладачем інформації першоджерела.

Досягнення основної мети і вирішення ключових завдань передбачає й формування стрункої методологічної бази роботи, яка охоплює головні положення теорії релевантності (Д. Шпербер, Д. Вілсон), граматикизації (С. Ніколь), нейролінгвістичної теорії двомовності (М. Параді), розмежування процедурної й концептуальної інформації (Д. Блейкмор), перекладних універсалій (М. Бейкер), психолінгвістичної теорії естетичної реакції

Л. С. Виготського, а також теоретико-методологічних напрацювань у галузі художнього перекладу. Методологічні засади роботи поряд із практичними здобутками обґрунтовують теоретичну й практичну значущість розвідки, яка полягає у запровадженні теоретично та методологічно доведеного психолінгвістичного підходу до перекладознавчого аналізу перекладних закономірностей, що отримує своє підтвердження, зокрема у розробленні української версії словника комп'ютерної програми психолінгвістичної діагностики тексту, придатної для використання дослідниками у міждисциплінарних студіях.

Структурно дисертаційна робота побудована логічно, у відповідності до завдань теоретичного, методологічного й практичного характеру. Теоретичний Розділ 1 висвітлює психолінгвістичні засади перекладу, особливості художнього перекладу в контексті психолінгвістики, у межах якої зазначається, що переклад художнього твору є складним психолінгвальним процесом семіотичного перетворення перекладачем джерельного тексту в текст цільовою мовою. Результатом цього процесу є породження когнітивно-асиметричного нового тексту зі збереженою концептуальною інформацією, проте з різним ступенем деформованості синтактико-стилістичних і прагматичних рис першоджерела.

Теоретично виваженим і зрілим є обґрунтування поняття мовних універсалій поряд із психолінгвальними універсаліями (Розділ 2). Ідеться про взаємозв'язок цих універсалій та перекладних закономірностей із подальшим пропонуванням їх класифікацій; з'ясовані загальні (дедуктивні) закономірності процесу перекладу, що включають когнітивно-інтерпретаційні та комунікативно-продукційні.

Розділ 3 повністю присвячений окресленню теоретико-методологічних засад дослідження, де увага зосереджена більшою мірою на принципі розмежування процедурного та концептуального значення мовних одиниць у контексті теорії релевантності, психолінгвальних закономірностях перекладу, окреслено два способи перероблення вхідної інформації під час перекладу:

імпліцитний (автоматичний) – із залученням механізму імовірнісного прогнозування й паралельно-розподіленої обробки, та експліцитний (довільний) – із залученням металінгвістичних і прагматичних знань на основі локально-послідовної обробки.

Практичні розділи вражають широким і доказовим спектром застосування математичних методів аналізу, застосованих до полілінгвального корпусу художніх текстів різних жанрів, доказових схем і діаграм, що демонструють збіги і розбіжності аналізованих одиниць до сотих відсотків. Зокрема, Розділ 4 демонструє практичні прояви *Д*-закономірностей як деформацій, що призводять до когнітивної асиметрії в перекладах, виявлені на морфологічному, синтаксичному й стилістичному рівнях. Тут перекладні закономірності встановлено на основі кейс-стаді, перекладів студентів, а також побудованого дослідницького паралельного англо-українського корпусу художніх творів із застосуванням комп'ютерних інструментів психолінгвістичного та статистичного аналізу *LIWC2015*, *Textanz* та *SPSS*. Цікавим є спостереження про те, що цільові версії студентів відзначаються когнітивною спрощеністю, що, в свою чергу, призводить до деформації когнітивної структури першоджерела й трансформації викладу інформації в інший, наративний стиль.

Розділ 5 присвячений головно комплексному аналізу побудованого дослідницького зіставного українського корпусу художніх творів для з'ясування наявності *Ц*-закономірностей, де шляхом психолінгвістичного, статистичного й регресійного аналізу встановлено провідні *Ц*-закономірності перекладу художніх текстів. Особливої ваги набуває висновок про те, що попри дані інших досліджень, проведених на базі інших мов, перекладачі в аналізованих вимірах тяжіють не до експліцитації інформації в перекладі, а здебільшого до імпліцитації, дераціоналізації й ускладнення але лише на синтаксичному й стилістичному рівнях тексту.

Попри безсумнівну цінність дослідження як у теоретико-методологічному, так і у прикладному планах, певні положення і твердження

потребують коментаря:

1. У підрозділі 2.4. Загальні закономірності перекладу й «реакція рецептора» автор, окреслюючи теоретико-практичні підходи до вивчення проблематики художнього перекладу, зокрема зазначає: «Утім найприйнятнішою для нашого психолінгвістичного дослідження видається концепція В. В. Коптілова, оскільки вона добре інтегрується до нашого дослідження через урахування в ній творчого осмислення та відтворення в художньому перекладі авторської «моделі світу», а також процедурних аспектів перекладацької діяльності» (стор.116). Хотілося б отримати більш детальний коментар, у який спосіб концепція В. В. Коптілова стає в нагоді у з'ясуванні теоретико-методологічних або прикладних завдань аналізованої розвідки. Виходячи із назви підрозділу, основною його метою видається конкретизація поняття «реакція рецептора» релевантного цілям і задачам всього дослідження. С.В.Засекін справедливо це зазначає на стор. 113: «Завданням нашого подальшого дослідження є виокремлення етапів перекладацького процесу для визначення загальних універсальних «психолінгвальних одиниць – операцій» [208] художнього перекладу, а також установлення чітких критеріїв визначення поняття «реакції рецептора». Далі наводяться відомі традиційні перекладознавчі концепції, на кшталт, концепції «функціональної еквівалентності» О. Д. Швейцера, «комунікативної еквівалентності» А. Нойберта, врахування лінгвостетичної реакції носіїв конкретної мови за Л. К. Латишевим, які розроблялися з огляду урахування «портрету» цільової аудиторії при аналізі адекватності прагматичного ефекту, що її справляє текст перекладу. Однак, нез'ясованими залишаються питання про визначення поняття «реакція рецептора», на яке спирається автор дисертації, оскільки цей термін належить до засадничих у терміносистемі розвідки, а також і окреслення критеріїв, які є ключовими для розуміння його психолінгвістичних особливостей функціонування.

2. У підрозділі 2.6. *Загальні комунікативно-продукційні закономірності перекладу* йдеться про те, що «Модель породження тексту загалом подібна до психолінгвістичної моделі породження мовлення, оскільки перша також містить етап семантичного планування та етап вербальної реалізації задуму [23, с. 17]. У фазі породження (синтезу) ПТ перекладач планує відповідне висловлення на ПМ після того, як він усвідомив комунікативний намір» (стор.133). З цим твердженням важко не погодитись, але нез'ясованим все ж таки залишається питання про комунікативну складову перекладацьких закономірностей, або у який спосіб актуалізуються комунікативні характеристики аналізованих закономірностей, і як вони враховуються дисертантом у процесі аналізу практичного матеріалу. Додаткового коментаря у цьому зв'язку потребує і таке твердження автора: «Операції породження-синтезу тексту перекладу кваліфікуємо як комунікативно-продукційні закономірності на тій підставі, що комунікативна стратегія в основі цих закономірностей залежить від намірів перекладача як продуцента ПТ, що ґрунтуються на виборі оптимальних ресурсів для втілення цільовою мовою» (стор.146).

3. У підрозділі 3.1.3. *Характеристика мовних одиниць-носіїв процедурного значення в контексті когнітивної граматики* зазначається: «Отже носії процедурного значення обрано нами як вербальні маркери – мовні прояви перекладних закономірностей, що через свої властивості не підлягають свідомому контролю з боку перекладача, а відтак не чинять інтерференції мови-джерела в мові перекладу. Через це інтерференція як одна з потенційних перекладних закономірностей [521], актуалізована зарубіжними перекладознавцями, вилучена з нашого переліку» (стор.181). Питання полягає в тому, чому теоретичне положення, яке визначає і характеризує один із ключових термінів дисертаційного дослідження винесене у методологічний розділ і, що саме вважається одиницею аналізу в рецензованій праці?

4. У Розділі 4 підрозділ 4.2.1. присвячений окресленню такого поняття, як «когнітивний стиль» перекладача, де, зокрема стверджується про таке: «Відбиті індивідуальні різниці в здатності когнітивної диференціації, яка у сфері мислення виявляється як переважання аналізу або синтезу, а у сфері сприйняття – як аналітичність (рефлексивність) та синтетичність (імпульсивність) уможлиблює пояснення різної «поведінки» перекладачів упродовж процесу транскодування художнього тексту. Існування конкретного КС перекладача накладає свій (несвідомий) відбиток на спосіб перероблення ним авторських даних художнього тексту» (стор.235). У який спосіб поняття когнітивного стилю пов'язане з комплексною методологією дослідження, і яке процедурне місце воно посідає у системі задіяних методів аналізу матеріалу дослідження? На стор. 280-284 дисертаційного дослідження автор послуговується такими термінами: «категорія негативу», «категорія позитиву», «категорія «рідний край», «воля»», концепт «воля». Звісно, зважаючи на міждисциплінарний характер дослідження, певне варіювання трактувань термінів є вповні можливою, тому хотілося би почути, у який спосіб співвідносяться ці терміни з огляду полі дисциплінарного підходу.

5. Попри високий рівень продемонстрованого аналізу практичного матеріалу, представленого у Розділі 5, бракую авторового узагальнення і оцінки такому положенню: «Усі окресленні вище чинники й створюють когнітивну асиметрію між українськими перекладами та не перекладами цією мовою» (стор.374). У який спосіб цей концептуальний висновок може стати в нагоді перекладачеві-практику?

Отримані у результаті проведеного дослідження результати безсумнівно свідчать про формування нового напрямку сучасного перекладознавства і є внеском до розбудови його термінологічного апарату та теоретико-методологічного підґрунтя.

Основний зміст дисертації викладено в 55 наукових публікаціях, серед яких 1 одноосібна монографія, 2 розділи в колективних монографіях, 1 розділ хрестоматії з перекладознавства та 1 перекладний розділ енциклопедії перекладознавства, 24 статтях у наукових фахових виданнях України, серед яких 5 – у наукових часописах, індексованих у наукометричній базі Web of Science, 3 статтях у закордонних наукових спеціалізованих виданнях, 2 з яких індексовано у наукометричних базах Scopus та Web of Science, 13 статтях у інших виданнях і 10 тезах доповідей на фахових вітчизняних і міжнародних наукових конференціях.

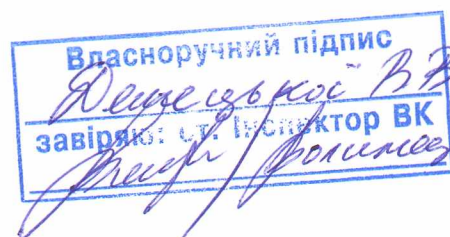
На підставі детального ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями автора вважаю, що дисертаційне дослідження «Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов)» за змістом та оформленням відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 607 від 15.07.2020 р., а її автор, Засєкін Сергій Васильович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської і німецької філології
та перекладу імені професора І.В. Корунця
Київського національного лінгвістичного
університету

Демецька В.В.

Відрук одержано 14.09.2020р.

Менший секретар спецради Мр. Г. Г. Морозова